

Nádasdy magyaróráját élvezem

Végre elmeséli valaki nekem, hogy melyek a modern nyelvészet, speciel a magyar nyelv tanai, miből állnak szépségei és buktatói. De úgy, hogy szeressem, megértsem és használni tudjam. Ugyanis az egyetemen nagyon nem szerettem a nyelvészetet (filozófusoknak minden tárgyból, még természettudományokból is fel kellett venniük egy kurzust, hogy „világképük” legyen). Nem bukdácsoltam, de ha meghallottam a finnugor eredetet, pláne a még ősbibb variánst, becsuktam a jegyzetem, és inkább elmentem az uszodába. Ugyanakkor izgatott Kőrösi Csoma Sándor útja Keletre, gyerekkoromban olvastam Kodolányi *Julianus barát* című művét – ők is a magyarok (inkluzíve a magyar nyelv eredetét) keresték. Julianus barát és néhány szerzetes társa az őshazában (Magna Hungaria) maradt magyarokat kereste (és találta meg). Ők érdekeltek, de amikor magolni kellett a jel, rag, képző és persze a helyesírás szabályait, sajnos lekapcsoltam. (Máig bizonytalan vagyok a helyesírásban, ja, abban a külső-kőbányai általános iskolában ezt nem vették komolyan, írhattam a „fej” szót ly-nal, nem izgatta a tanító nénit, a férjéért izgult, aki a fronton szolgált, és azt gondolta, hogy ide, a dzsuvába jó lesz ez úgy is.)

Na most ilyen előélettel örvendezek Nádasdy könyvének, mert ő nekem e szakma „környülállásait” úgy tudja elmesélni, hogy nem vagyok képes letenni a könyvet. (Ja, és jegyzetelek is, ami ugye nemcsak az ele-

miben, de az egyetemen is elmaradt, mert nem kedveltem a tárgyat...)

Rögvest az elején elkap Nádasdy érvelése, amikor a nyelv biológiai eredetéről ír. „A nyelv elsősorban ösztönös tevékenység, és csak sokadik megközelítésben kulturális vagy politikai vagy esztétikai valami. A nyelvi ösztön a legjobban a nemi ösztönhöz hasonlít: egy bizonyos korban magától megjelenik, és befolyásolni kezdi az egyén viselkedését.” Hoppá, gondolom, ez fantasztikus: ha beszélek (használok a nyelvet), vagy hallgatom, mit mond a társam, akkor ez hasonlít a szexhez. Igaz, Nádasdy nem használja ezt a főnevet, de én így értem (persze jókora tévedés!), viszont azonnal érdekelni kezd az egész. Ha dumálok, az erotikus tevékenység. (Illetve csak hasonlít rá, lám, máris ferdítem, amit Nádasdy ír, de ez csak a megrökönyödés és az izgatott rácsodálkozás következménye. (Mennyit röhögünk az egyetemen, amikor a szovjetből importált tanár kijelentette, hogy „a nyelv az emberi érintkezés eszköze” – Mórickák ültek a padokban, másfajta érintkezésre asszociáltak... elnézést.)

Nem virgonckodom tovább, inkább a következő (szomorúbb) fejezetre ugrom: hogyan halnak meg a nyelvek. A nyelvhalál rémes dolog, napjainkban is sorra halnak meg az ősi nyelvek (az Amazonas környéki indiánok, és ha jól tudom, az ausztrál őslakosok is vesztenek nyelvükből). Keserves dolog: „a nyelv a lét háza” (Heidegger), ezt elveszteni

olyan, mintha kitennének a saját házadból. Persze Nádasdynál másról van szó: „A nyelvhalálnak egy esetben lehet nyelvészetileg is értelmezhető oka: ha úgynevezett korlátozott használatú nyelvet adnak föl a beszélői.” Érdekes, hogy nem a leigázás, idegen népek (más nyelvet beszélők) betörése miatt hal ki egy nyelv – ahogy én véltem –, hanem a korlátozott használat miatt. E halálra ítélt nyelveket nem lehetett intellektuálisan magasabbra helyezett dolgok megvitatására használni. Nádasdy a roma nyelvet említi... de el tudnám képzelni, hogy ez a halál egérutat találva a kétnyelvűségbe megy át: ld. az általa is említett Plattdeutsch (primitív német nyelv) és a Hochdeutsch (a felnémet variáns) esete, ez utóbbival tudományosan is lehet diskurálni. Ugyanakkor példám nem stimmel, mert a németek egy része mindkettőben otthon lehet. Nincs teljes halál, az átlag német csak elrejtí az egyiket, használja a másikat, nehogy bunkónak nézzék, gondolom én.

Ugrom egyet, megállok a Meggy és cseresznye című alfejezetnél. Meny nyit vitatkoztunk azon színházi emberként, hogy Csehov *Cseresznyeskertje* miért nem meggyeskert, ahogy az oroszul írva vagy, és jókat derültünk azon, hogy a meggyeskert kifejezés milyen nyelvtörő alakzat lehetne a színpadon. (Végül a cseresznye mellett döntő Kosztolányinak adtunk igazat.)

De futok vissza a könyv izgalmához. Most a szókincs érdekel, hisz mindig csodáltam, hogy Shakespeare kb. harmincezer szóval rendelkezett, és a mai angol, hát nem akarom leszólni, kissé elszegényedett. Meg is bosszulja magát, mert

amikor fordítok, ugyanaz a szó olykor tucatnyi, egymástól különböző dolgot képes jelenteni. Vissza Nádasdyhoz: „Mindent ki tudunk fejezni?”, kérdi egyik alfejezetében. Példája a „sós kifli vége”, amire nincs is magyar szavunk. Bezzeg a kenyér végére (sercli) van! (Pedig a kiflivég milyen finom, teszi hozzá, na, ezektől a személyes beszélásoktól olyan bájos ez a könyv...)

Mindent ki tudunk fejezni a nyelvünkön. Nemcsak a szép magyar nyelv tulajdonsága ez, de a nyelvek általában. Van azonban egy határ, amihez Nádasdy a filozófus-tudós Humboldtot idézi: „a nyelvek nem abban különböznek, hogy melyiken mit lehet kifejezni, mert minden nyelven mindent ki lehet fejezni ... hanem abban, hogy melyiken mit *nem lehet* nem kifejezni.” Hoppá, ezt külön felírom magamnak, mert tényleg van ilyesmi. Amit például az eszperantóban nem lehet kifejezni – tán körül lehet írni. Mondani akartam példának a latint, hogy ott sincs mindenre kifejező szó, de nagy butaság lett volna: szerintem a latin a leggazdagabb szókinccsel rendelkező holt nyelv. (Az orvostudomány feltámasztotta, kiegészítette, én meg böngészhetem a leleteimet, aminek háromnegyede latinul van papírra vetve, és legfeljebb az orvosi szótárt hívom segítségül, ha tovább kíváncsiskodom...)

Szókincsváltozás. Na, ez szíven ütött, mert még tudományos dolgozatokban is szeretek szlengkifejezéseket keverni, abban reménykedve, hogy a nagyérdemű, ha ilyennel találkozik, jobban kedveli, amit írok. (Kapok is érte eleget, családom se szereti, ha „kőbányaiaskodom” komoly szöve-

geimben... A szerkesztők egy része meg utálja...¹)

Nádasdy egy helyütt a „kikopott” szavakat sorolja. Ilyen kihullott szavak például a *pertli*, a *vicinális*, a *fád* (uncsi) és kedvencem: az *arszlán*. Ki az arszlán?, (Nem tudom, a fejemben homály van, de segít a könyv...) Segít, mert sokáig azt hittem, hogy ez a szó valami gazdag és vagyonával dicsekvő úrfit ír le. Hát nem: Nádasdy pecsétet nyom rá, és a „divatmajommal” jól le is értékeli az ilyen ficsúrt (ez utóbbi szó is kikopott a szótárunkból). Példái közt szerepel az „ösztvér” jelző is, ez viszont Arany János-mániám révén megmaradt bennem, nem használom, de kedves ízét most is érzem a számban.

Új dolgokhoz új szavak, mondja egy fejezet cím. Szerepel is benne például a „para” kifejezés, ma már a szleng és a köznyelviség határán lebegő szürke jószág. De Nádasdy kimutatja, hogy régi kifejezés átírata: a *parázik* a *para* (= paranoia, beteges rettegés, szorongás) szóból képzett ige. Tetszik, mert fel vagyok mentve, ha élek vele. *No para...* (Bár a *para*-szolvencia – igaz, összetett, latin kifejezés töve, ugyancsak para, amiből a boríték átadásakor belénk ragad a „para”, azaz a szorongás, hogy vajon bele sikerül-e csúsztatni a fehér köpeny zsebébe, vagy a doktor úr tisztességében sértve elküld bennünket melegebb éghajlatra.)

Új dolgokhoz új szavak. Minden okés, csak a digitális korban gyűlik meg az ember baja az új dolgok-szavak tudomásulvételével. A „klikk”-et („klikkelni”, egy „klikk” oda... stb.) Nádasdy is idézi, de mit kínlódtam, míg áttanultam a „winchester”-ről

a „merevlemez”-re. Folyton az járt a fejemben, hogy egy desktopban hogyan fér el egy winchester fegyver (egy máig használatos amerikai puskafajta neve...) Megyek tovább: laptopon dolgozom: ez is új dolog, új kifejezéssel, és ott van az „enter” billentyű, aminek mind a mai napig nincs magyar megfelelője. De mit mondjak a „wifi”-ről, ki se tudom bogni az angol eredeti kifejezését – az eleje rendben (*wireless*), de mi a „fi”? (Gyermekeim kijavít: ez nem a Wireless Fidelity, azaz „hálózat nélküli hanghűség” rövidítése, amire te gondolnál, hanem egy cég marketinglogója...) További példa: a rendszergazda azt mondja, hogy „*control V-vel* oldd meg” – na jó, az én laptopomon két *Ctrl* (control) billentyű van: most akkor melyiket nyomjam meg? Totojázhatok. A digi kultúra nyelvi rejtvényei. És akkor még nem is számoltam azzal, hogy mi vár ránk a Cloud (felhőalapú számítástechnikai rendszer) különféle leágazásainak nevei esetében...

Most ugrom egyet: „Az írás: a nyelv egyenruhája”, mondja az alcím. De a fejezet egyszer csak filozófiára vált. Mégpedig izgi témában. Verssorokkal kezdi, jól ismert nemzethalál-gondolatot kifejező lírai képpel, Vörösmartytól:

...a nagyszerű halál, ...

...egy ország vérben áll.

De rögtön itt a bölceleti talány: „Filozófus, pszichológus, irodalmár elmélkedhet azon, hogy a halálban benne van-e az *áll* elem. Hiszen a halál pillanatában *megáll* minden. Hiszen úgy mondjuk: *beállt a halál!*”

Van itt egy szellemesen rövid fejezet is az írás és a beszéd azonosságáról-különbségéről. Sokat dühöngök még ma is a ban-ben használatával

¹ Mi nem. Komáljuk. (A szerk.)

kapcsolatban. „Ülök a moziba...”, „a pincébe hideg van” – mondják, és mindkettőből hiányzik egy „n” hang, amit én tahóságnak veszek, de úgy elterjedt, hogy magas képzettségű értelmiségiek is felváltva használják, helytelenül. Az írás – mint Nádasdy kimutatja – szigorúbb, ott a helyesírás szabályai érvényesülnek, aki nem engedelmeskedik e szabályoknak, az tanulatlan fickó. „A helyesírást valóban lehet nem tudni, és ha sokat hibázik valaki, az műveletlenségre vall, de arra nem, hogy az illető ne tudna magyarul.”

De ha már itt járunk, hadd említsek egy személyes szurkapiszkát: a se-regben röhögtünk egy beszédformulán – nyelvhelyességi példát említek, nem helyesírást. Aki pár napra haza akart kéredezni, azt kellett mondania az ügyeletesnek, hogy „*nem-e lehetne-e pénteken eltávra menni?*”. Ettől a „nem-e lehetne” formulától – ami más kérdőmondatban is feltűnik – máig feláll a hátamon a szőr, mert ez is elterjedt, és túljutott a se-reg speciális nyelvhasználatán. Nem írásban, hanem rontott beszédformában. Ezért mondja Nádasdy, hogy „*Az írás: tananyag; a nyelv nem az. Az írás társadalmilag szabályozott dolog, mint az öltözködés: van benne egy csomó önkényes, hagyományos, logikailag nem indokolható elem.*” És mivel logikailag nem indokolható – vagyis műveltség, kultúra kérdése –, leértékelő a téves, nem tanult nyelvhasználat. Írásban már ritkábban nyilvánul meg ez a fajta műveletlenség, mert az írás szigorúbb, valaki (szülő, főnök, korrektor) kijavítja, szerzőjét-mondóját leteremti...

De mondja Nádasdy, hogy ezzel a helyesírás-diktatúrával hasra is lehet esni. A következő példában

ugyanazt a jelentést mutatja be két különböző mondatban: „Azokban az esetekben, ahol a helyesírás eltér a hangjelöléstől (tehát nem- fonetikus), a *kiejtés szerinti írás műveletlenségnek számít*, például ha valaki az (a)-t írja (b) helyett:

(a) Én nemtuttam a szabájt.

(b) Én nem tudtam a szabályt.

Ám vegyük észre, hogy az (a) *írás hibátlanul tükrözi a művelt kiejtést*, másképp nem is lehet ezt kimondani.” Hát ezért se vagyok képes precíz módon követni az írásra vonatkozó szabálykönyv újabb és újabb előírásait.

Bocsánat, itt durván belegyalogoltam a beszéd/írás kettősség bozótjába. A dolog bonyolultabb. Itt a helyesen *beszélt nyelv* és a helyesen (bár az előbbitől eltérő) *írott* változat törvényeiről volt szó. Meg kell tanulni mindkettőt, és (külön) meg kell tanulni mindkettőt *a helyén használni*. Nádasdy a könyv vége felé visszatér erre a problémára, mert nem is olyan egyszerű ez a kettősség. Azt kérde: „miért nem fonetikus” az írásunk? Ugye, művelt módon – ha a kiejtett betű/hangokat vizsgáljuk – más az, amit „mondunk”, és más az, amit leírunk, bár ugyanarról a dologról/aktusról esik szó. A *fonetika* eltér ugyanannak a szónak (mondatnak) az írásképétől. A kettő nem tükre egymásnak. Vagyis szaknyelven szólva: írásunk nem fonetikus. (Külön kell megtanulni „másképp” leírni azt, amit épp mondunk...) Szóval: oka van ennek a gubancnak. „A nem-fonetikus írás okai a következők: egyszerűsítés, szóelemző írás, hagyományőrzés, idegenesség. Ezek miatt térhet el az írás a kiejtéstől. A négy ok minden betűírásban többé-kevésbé jelen van.”

Nem fogok végigmenni a nem-fonetikus írásunk négy okán, csak egyetlen emelek ki, a hagyományőrzést. Mert Nadasdy példája meghökkentett. Olyan példát hoz, amire álmomban se gondoltam volna: az „arra” szót említi, és annak egymástól különböző beszélt és írott változatát. „A mai magyarban az arra szóban hosszú a és rövid r van, szokásos ejtése [aara], s ez megkülönbözteti e szót mind az ára, mind az ara szótól, illene tehát más betűvel, betűkapcsolattal jelölni (például kettős aa-val?). Az írás mégsem jelöli; ennek azonban nem logikai-nyelvészeti okai vannak, hanem társadalmi-kulturális: az írástudók nem óhajtják mindenáron tükröz-

ni a nyelv hangzó valóságát, fontosabbnak tartják a hagyományőrzést, vagyis hogy az írás ne kövesse a nyelv változásait, hanem maradjon minél állandóbb.” Az „arra” mutatószót illetően olyasmit tanultam Nadasdytól, amit sokáig fogok emésztetni. Úgy, ahogy az egész fejezetet, a nem-fonetikus írás bonyodalmaival. Voltaképp tanulom, valójában csodálom a magyar nyelv szépségét, aminek titkos részleteibe ez a szellemes, valójában tündéri tanítás bevezeti az olvasót. Öröm volt böngészni.

Nadasdy Ádám: Milyen nyelv a magyar?. Budapest, 2020, Corvina Kiadó. 196 oldal, 2392 forint.

Pető Iván

114

A tájékoztatástól a propagandáig

A médiától a közönség jelentős része a magyarországi és más hasonló, átmenetinek nevezett társadalmakban nem feltétlenül tájékoztatást, inkább megerősítést igényel – írja Bajomi-Lázár Péter új könyvében kutatásokra hivatkozva. Márpedig a tájékozatlanság magabiztossá tesz, a kevés forrásból informálódók hajlamosabbak fekete-fehér, előítéletekből táplálkozó gondolkodásra, míg a több oldalról tájékozódók jellemzően árnyaltabb képet alkotnak – olvasható munkája egy másik helyén.

Azt, hogy megteremtődjön a gondolkodásában, ítéleteiben is szuverén állampolgárok mainál nagyobb tömege, csak fokozatosan és tudatos médiapolitikával lehetne elérni. Az elmúlt harminc év hazai médiatör-

ténetének ismerői számára ugyanakkor világos – és Bajomi-Lázár könyve ezt több oldalról is bemutatja, bizonyítja –, hogy az 1989–90-es remények hamar tovaszálltak, a sajtószabadság mellett elvben elkötelezett politikai erők soha nem jutottak közös nevezőre a demokratikus médiapolitika, a pártoktól, kormányváltásoktól független sajtószabadság ügyének minimumában sem. Egzotikus történetek sora idézhető fel a témában, amelyek mutatják, hogy a kezdetben túlnyomórészt liberális szemléletűvé váló, kritikus, de pártoktól független sajtót az egymást követő kormányok és a pártok többsége miért látta elfogultnak, vele szemben rosszindulatúnak, és mi minden történt ennek ellensúlyo-

zására, akár nyíltan, akár burkol-
tan, a közvetlen politikai befolyás,
sőt irányítás érdekében, tulajdon-
szerzéssel, frekvenciákon való osz-
tozkodással, közszolgálatinak neve-
zett politikai tévé- és rádióműsorok
„megszerzésével” is.

Bajomi-Lázár könyvében a sajtó-
szabadsághoz hat, egymástól füg-
getlen feltétel megvalósítását, plusz
egy külső tényezőt lát szükségesnek:
intézményeket (egyebek közt média-
törvény, médiahatóság); a politikai
konszenzust arról, hogy a sajtósza-
badság a főszabály, az ettől való el-
térés a kivétel; a választók sajtósza-
badság iránti elkötelezettségét; az
újságírók szakmai konszenzusát ar-
ról, hogy a média feladata a politikai
és a gazdasági elitnek ellenőrzése, s
nem különböző csoportok képvisele-
te, szolgálata; konszenzust a tulajdo-
nosok körében, hogy a média inkább
gazdasági, mintsem politikai befek-
tetés; végül a gazdasági feltételeket,
az erős hirdetési és közönségpiacot.
Hetedikként említi a megfelelő nem-
zetközi környezetet, konkrétan az EU
normáit.

A rendszerváltást követő első húsz
évben legfeljebb időlegesen képzel-
hették a sajtószabadság hívei, hogy
e feltételek maradéktalan teljesítése
érdemben előrehalad. Ugyanakkor
az elmúlt tíz év kormányzati média-
politikája még a látszatát is kerüli
annak, hogy a sajtószabadság meg-
valósítására törekedne. Sőt, nyilván-
valóan éppen azt tekinti céljának,
hogy a közönség csak egyféle, az ál-
tala diktált tartalommal találkozzon,
erősödjön az előítéletekből táplálkozó
szemlélet. Mindenesetre elmondható:
az elmúlt harminc évben a technika
fejlődése, az online tér kinyílása ösz-
szehasonlíthatatlanul többet tett a

sokoldalú tájékozódás biztosításáért,
mint a hivatásos politika.

Bajomi-Lázár könyve szinte csak
mellékesen tér ki az egyedi döntésekre,
figyelme a magyarországi média-
rendszer meghatározó szempontokra
irányul, összehasonlító, mármint más
rendszerekkel összevető perspektí-
vában. Szakfolyóiratokban és gyűj-
teményes tanulmánykötetekben már
közölt, magyar vagy angol nyelven
megjelent írásokat gyűjtött és szer-
kesztett egybe. Leírónak és magyará-
zó jellegűnek szánja írásait, de vállalt
előfeltevése az a meggyőződés, hogy
az egyén és a demokratikus társada-
lom szempontjából jobb a szabad és a
sokszínű média, mint a cenzúra és a
tájékoztatás helyét átvevő propagan-
da. Elsősorban a politika és a média
kölcönhatása, a politikai kommuni-
káció, a médiapolitika és az újságírói
szerepfelfogások alakulása érdekli,
ahogy fogalmaz, azok az intézmé-
nyek, amelyek feladata egy eszményi
világban a sajtószabadság biztosítása
lenne, de amelyek ténylegesen – a de-
mokratikus paraván mögött – nem-
egyszer a cenzúra és a propaganda
eszközei.

A kötet hat, eredetileg önálló dolgo-
zatot vonultat fel, közöttük – a szerző
által tudottan – maradtak átfedések,
elsősorban azért, mert az egyes ré-
szek más és más szempont alapján,
de nagyjából ugyanazt a témát elem-
zik. Helyenként érződik, hogy a hazai
viszonyokról a tájékoztatást külföldi-
ek ismereteire kalibrálták. Végül is,
némi leegyszerűsítéssel, alapvetően
két kérdés áll a kötet érdeklődésének
középpontjában: egyrészt, hogy miért
rosszabb a sajtószabadság helyzete
általában Közép- és Kelet-Európában
és ezen belül is kiemelten Magyaror-
szágon, mint általában Nyugat-Eu-

rópában; másrészt, hogy hogyan változott az újságírói szerepfelfogás az elmúlt harminc évben.

A könyv bevezető írása az összehasonlító médiakutatás értelmét egy hasonló magyar és nagy-britanniai médialeplezés összevetésével mutatja be, amivel egyúttal a sajtó szerepének különbözőségét is jelzi. Míg Nagy-Britanniában az a botrány, hogy képviselők visszaéltek juttatásaikkal, súlyos személyi és intézményi következményekkel járt, addig Magyarországon egy hasonló ügy csupán néhány napos sajtótémát jelentett, a rendszer némi átrendezését vonta maga után, de semmiféle személyi konzekvenciával nem járt.

Bajomi-Lázár úgy látja, a fiatal demokráciák fiatal pártjai nélkülözik a pártépítéshez és a pártszervezéshez szükséges forrásokat, és ezt – ahogy fogalmaz – az állam és a média gyarmatosításával és kizsákmányolásával pótolják. A médiagyarmatosítás célpontja az állami és magánműedium is lehet, ám különösen a médiahatóságokat, a közszolgálati műediumokat és a nemzeti hírügynökségeket célozzák meg, ezek irányító testületi tagjait a politikai pártok jelölik. Azért beszél gyarmatosításról és nem pusztán mondjuk pártbefolyásról, mert nemcsak az információk ellenőrzése, a reménybeli szavazók elérése a cél, hanem az is, hogy a média mint forrás fölött is rendelkezzenek, értékesíthető műsoridőt, rádió- és tévéfrekvenciákat, a médiahatóság, a közszolgálati média és a nemzeti hírügynökség jól fizetett pozícióit osztogathassák, a műsorok gyártására és az állami hirdetésekre szánt összegek felett is rendelkezzenek. A gyarmatosított média az előnyeiket élvező pártokat segíti inaktív közönségük mozgósításában,

a reménybeli választóik megszólításában, a rivális pártok nagyközönség előtti láthatóságának csökkentésében, a politikai döntések befolyásolásában. A könyv megkülönbözteti az egypárti és a többpárti gyarmatosítást, az utóbbinál a domináns párt nélküli változatot és azt, ahol domináns párt kap kiemelt szerepet. Az elmondottakból következik, hogy a szerző nem fogadja el azt az interpretációt, amely szerint a térségben a sajtószabadság helyzetét a rossz médiatörvényekkel és még rosszabb megvalósításukkal magyarázzák, hanem az okot a pártok természetében látja, a törvények és végrehajtásuk módja csak következmények.

A könyv egyértelmű és tudatos paradigmaváltásként mutatja be a 2010 utáni magyarországi változásokat. Míg a politikai pártok korábbi kommunikációját a politikai marketing jellemezte, a sajtót is ennek megfelelően kezelték, addig az új korszakban „a protohegemón Fidesz–KDNP-párt-szövetség” kommunikációja a hagyományos propaganda képletének felel meg, annak reneszánszjaként írható le – mondja. A politikai propaganda látszólag hasonlít a politikai marketinghez, amennyiben célja az emberek véleményének befolyásolása, megváltoztatása. De a propaganda nem tájékoztatásra, információátadásra törekszik, hanem hiedelmek teremtésére és megjelenítésére, a hatalmi törekvések elfogadtatására, a figyelem elterelésére a valódi problémákról. Az elemzés tárgya itt a berendezkedő Orbán-rezsim, így nem a 2015-tel induló leglátványosabb propagandaakciókról, a bevándorlók, menekültek elleni migránshadjáratról vagy a Soros-ellenes gyűlöletkeltésről esik szó, hanem a meghatározó jogszabályok

megváltoztatott tartalmáról (média-törvény, családjogi törvény, alaptörvény), valamint három jellegzetes, de az említettekhez képest még szerényebb léptékű esetről, az úgymond filozófusmaffia és az IMF elleni kampányokról, illetve az önmagát Béke-menetnek nevező kormánypárti szerződés kommunikációs rítusáról.

Ugyanakkor, az elemzések és leírások után némileg meglepő módon, bár ezzel nincs egyedül, Bajomi-Lázár azt mondja, hogy a magyarországi politika és média viszonyában 2010-ben bekövetkezett, tekintélyelvűnek nevezett fordulat elsősorban az alkotmányos rendszer hibájának nevezett strukturális okra vezethető vissza. E hiba szerinte a vegyes (felteszem az aránytalan) választási rendszer és a kétharmados törvények együttállása. Míg külön-külön mindkettő alkalmas lehet a sajtószabadság fenntartására – írja –, a kettő együtt olyan kombinációt alkot, amely lehetővé teszi a sajtószabadság nagymértékű és tartós csorbítását. Nem belebocsátkozva itt a részletekbe, a tényleges okok feltárásába, kézenfekvő a kérdés, ha a médiatörvény nem kétharmados, amivel kiiktatódik a hibás együttállás, mit tett volna a Fidesz már az első Orbán-kormány, majd a továbbiak alatt? Hogy az utána következő kormányok könnyen visszakorrigáltak volna? Ha egyáltalán hatalomra kerülnek...

Ami a másik fő témát, az újságírás normáit illeti, itt csak néhány tételt emelek ki. Egyetemes újságírói etika valószínűleg nincs – mondja a szerző –, és nem is lehet, ám a professzionálisnak tekintett újságírás egyes alapelvei egyértelműek. Egyetemes érvényű normaként sorolja a könyv az igazmondást; az emberi jogok védelmét; az elesettek képviselőtét;

a politikai és az üzleti hatalom gyakorlóinak ellenőrzését; a médiához mint a szabad szólás és a szabad tájékozódás fórumához való hozzáférés egyenlőségét; a magánélet és a személyes adatok tiszteletben tartását; az információforrások védelmét és az összeférhetetlenségi szabályok tiszteletben tartását. Míg a közjó tartalma mindig vitás – írja Bajomi-Lázár –, az kevésbé vitatható, hogy mi nem része a közjónak: a partikuláris politikai vagy üzleti érdek.

A rendszerváltás idején megkezdődött szakmai professzionalizálódás félbeszakadt – olvashatjuk. A semlegességre törekvő újságírást jellemző belső, mármint akár az egyes médiumokon belüli sokszínűséggel szemben egyre nagyobb teret nyert az elkötelezett újságírást jellemző külső sokszínűség, vagyis az a változat, ahol a sokoldalú informálódást a más és más orientáltságú médiumok biztosítják – ami a szerző álláspontja szerint a professzionális újságírás rosszabb változata.

A 2010 utáni médiarendszer viszont – mondja a kötet címadó írásában (*A patrónus-kliens médiarendszer*) – a függések és kiváltságok médiakultúráját teremtette meg, ahol büntetik a nagyközönséget szolgáló (és ebben az értelemben etikus) újságírást, de jutalmazza a kormányzattal kollaboráló (és ebben az értelemben etikátlan) újságírást, így az etikátlan újságírás sikeres adaptációs stratégiává, sőt profitábilis üzleti modellé vált, létrejött a patrónus-kliens médiarendszer.

Bajomi-Lázár Péter: *A patrónusi-kliensi médiarendszer – Magyarország 2010–2018.* Budapest, 2020, Napvilág Kiadó. 220 oldal, 2900 forint.